

(בתפארת ישראל על המשניות כתב פירוש חדש ל'עלי להביאו קאמר' על פי מה שחידש שאם אמר 'שור זה עולה' יכול להביאו עבור אדם אחר לחובתו. הלכך כשאמר 'עלי' כוונתו להתחייב להקריבו בשביל עצמו ולא בשביל אדם אחר [וצ"ע לפי פירוש זה כיצד הדין בבית]).

לפירוש זה אין מכאן הוכחה כלל שהנודב 'שור זה' ללא 'עלי' אינו חייב להביאו, וכבר נשאו ונתנו על כך האחרונים בספריהם, האם קיים חיוב הבאה ודין 'בל תאחר' בנדבה כזו (וע' חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב יג, א. ונתבאר במק"א) – כי לעולם י"ל שחייב, ותוספת 'עלי' באה כהתחייבות להביאו לעצמו ולא עבור אחר כאמור).

'וסיפא דקאמר לכשיבואו דמיו יקדשו. והא אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם...' משמע מפרש"י (בד"ה ה"ג) שאם אמר 'דמי שור זה עולה' – לא נתקדש השור קדושת הגוף. ולא אמרו 'מקדיש זכר לדמיו קדוש קדושת הגוף' אלא כשהקדיש הבהמה לדמיה, כגון 'ייקדש השור לדמיו'. והתוס' נסתפקו בדבר. ובשיטה מקובצת בשם הרא"ש מבואר שהשור נתקדש. וכן משמע ברמב"ם (מעשה הקרבנות יד, ה-ו; מעילה ג, טו. עפ"י 'זבח תודה').

ואם תאמר לפרש"י מדוע הוצרכו להעמיד הסיפא כשאומר 'לכשיבואו דמיו' וכו' מאיר, ולא העמידו בסתם, שאמר 'דמי שור זה עולה' – כי נראה שבאופן זה אמנם לא חלה קדושת הגוף על הבהמה אך חלה עליה קדושת דמים, והריהי קדושה לדמיה כבר מעתה, הלכך אם מתה יתחייב באחריותה, כשם שחייב באחריות דמיה. ורק כשאמר 'לכשיבואו דמיו יקדשו' הרי במפורש לא הקדיש אלא הדמים שיבואו (כנ"פ).

דף כא

'היכי מצוי מקדיש לה איש כי יקדיש ביתו קדש אמר רחמנא, מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו.' יש גורסים: 'מה ביתו שלו אף כל שלו' (כן מובא בהגהות ר"ב פרנקיל שבסוף המסכת, משיטה מקובצת בכתובות נט: בשם הרמב"ן. עע"ש).

'הכי קאמר, הקדישו משכיר – הדר בו מעלה שכר להקדש. הקדישו משכיר, היכי דייר ביה, במעילה קאי?...' התוס' (וכן הרא"ש בנדרים פ"ה ב) נקטו כפי פשוט דברי הגמרא כאן שהמשכיר יכול להקדיש את הבית שהשכיר, והשוכר אסור לדור בו. אלא שהביאו מהתוספתא והירושלמי שאם כבר הקדים ושילם שכרו – לא חל הקדשו של המשכיר. [הרא"ש תמה מה סברה היא לתלות בהקדמת השכר. ובקהלות יעקב (ערכין ה) באר החילוק, ותורף דבריו שבהקדמת דמי השכירות מוגדר התשלום כנתינת דמי קנין על לקיחת זכות השימוש העתידי, נמצא שקנה כבר זכות זו, אבל כשלא הקדים התשלום אינו כדמי-מקח אלא תשלום עבור אפשרות שימוש שקיבל בנכס המושכר, ועד שלא שילם לא נמכרה זכות זו בעצם (אלא שהמשכיר נתחייב לשוכר ליתנה לו), ולכן יכול המשכיר להקדישו].

ואולם הש"ך (ביו"ד רכא סקמ"ה) הביא מהרבה פוסקים (רשב"א, ר"ן, רבנו יונה, רבנו ירוחם, ריב"ש) שכיון שהבית משועבד לשוכר, אין הקדש דמים מפקיע מידי שעבוד ולא חל ההקדש כלל, אלא שאם עדיין לא שילם השוכר את דמי שכירותו, מעלה השוכר את השכר להקדש ולא למשכיר, שכלפי זה חל ההקדש. (בבאור נקודה זו – ע' אור שמח הל' זכיה יב, יג; שיעורי ר' שמואל רוזובסקי ב"ב קכג: עמ' קנד).

ומה שאמרו בסוגיתנו שהמשכיר יכול להקדישו – דוקא בשהשכיר לו בית סתם, רק אז חל ההקדש וחייב המשכיר להעמיד לו בית אחר, אבל ב'בית זה' – הלא הוא משועבד לשוכר. [ועוד יש לפרש סוגיתנו אף

ב'בית זה' – כי לפי ההנחה שב'סלקא דעתין' שהשוכר רשאי לדור בו, אכן יש בכחו של המשכיר להקדיש, שהרי אינו מפקיע את הבית מן השוכר. אלא שמקשה הגמרא על עיקר הדבר, כיצד רשאי לדור. אכן לפי האמת שאין השוכר רשאי לדור, ומדובר שהמשכיר הקדיש את הדמים בלבד – אין ההקדש יכול לחול על הבית המושכר. עפ"י שפת אמת].

בספר אור שמח (זכיה יב, ג) באר שבענין זה נחלקו שני התלמודים; לשיטת תלמוד דידן, כשהמשכיר הקדיש – אין השוכר רשאי לדור בו [באופן שהשכיר בית סתם, אבל ב'בית זה' – לא חל ההקדש, כמוש"כ הש"ך]. ואילו לשיטת הירושלמי, אעפ"י שההקדש חל על הבית, רשאי השוכר לדור בו ומעלה שכן להקדש (ע"ש בהרחבה. וע"ע בכללות הענין בקהלות יעקב נדרים לא, א).

'חייבי עולות ושלמים אין ממשכנין אותן'. נחלקו הראשונים האם מדובר כאן כשרואים שהוא מתעצל ונמנע מלהביא את קרבנו, כגון שמבזבז מעותיו לחנם כדי שלא יהיו מזומנים אצלו ללקיחת קרבן [ואעפ"כ בחטאת ואשם כי האי גוונא – אין ממשכנים], או ממשכנים אותו מיד, שמא יתעצל [לפי זה, באופן שרואים שהוא מתעצל, אפשר שכופים וממשכנים אף בחטאת ואשם]. ע' בראשונים בר"ה ו; בפירוש המשנה לרמב"ם ובהלכות מעשה הקרבנות פ"ד, ובמשנה למלך שם.

ולענין כפיית בית דין להביא חטאת ואשם כדי שלא יעבור ב'בל תאחר' בבוא הרגל, וכן לענין מישכון לאחר שעבר ב'בל תאחר' ואינו מביא [שיש סוברים שאין דין כפיה כיון שמהות הקרבן לכפרתו, ואין כפרה אלא כשהוא רוצה בה] – ע' בראשונים הנ"ל; זבח תודה ושפת אמת כאן; תוס' כריתות יב. ד"ה או; רשב"א יבמות פז: וב"ק מ: ומאירי; (רמב"ם הל' רוצה י; מנחת חינוך תקל, יג. ועע"ש שג, טו); ריטב"א ב"ב מה. קצות החשן ט, א; כת, א; חדושי הגרז"ר בענגיס ח"ב סז, מז; אגרות משה ח"א קדשים ט; ביצחק יקרא ח"א נה; שו"ת שבט הלוי ח"ד קסג, ג.

המישכון המדובר כאן נעשה על ידי גזבר ההקדש, שנכנס לביתו ונוטל בעל כרחו משכון [ולכשיביא הלה קרבנו – מחזירים לו המשכון] (עפ"י רבנו גרשום; רש"י ב"ק מ. ורמב"ן שם לו: במלחמות ה').

הנה נחלקו הראשונים האם כופים וממשכנים על הכופר, למ"ד כופרא כפרה (ע' במובא בב"ק מ. ובריש מכות). ושם אין שייך גזבר הקדש אלא ב"ד, וא"כ מאי שנא שאר קרבנות מכופר. וי"ל כיון שתשלומי כופר ניתנים לניזק, הרי זה נחשב כחיוב ממון לענין כפיית ב"ד, משא"כ הקדשות. והמאירי (ב"ק מ) כתב גבי כופר שנראה שאין ממשכנים אותו אלא ב"ד שבירושלים, אבל שאר בתי דין אינם נזקקים לכפרה. וכנראה דעתו שרק ב"ד שבמקום המקדש אחראים על הקרבנות ועל שאר עניני כפרה. ואילו מדברי הרמב"ן (ריש מכות) נראה שבקרבנות אין הדבר מסור לבית דין כלל, שהוא ענין שבינו ובין המקום, אלא שמצד תביעת ממון של ההקדש יש זכות לגזבר למשכן, וכדבריו בב"ק לו: הנ"ל.

ע"ע בשאלות ותשובות לסיכום, בבאור הטעם שאין ממשכנים על חטאת ואשם, שיש הנראה מדבריהם משום שהם באים לכפרת האדם הלכך אין זה מענין ב"ד לכוף על כך, או משום שלא תועיל כפיית ב"ד אם אינו רוצה בלבו, ואפילו יאמר 'רוצה אני' [ולא משום שחמור בעיניו ולא ישהה].

'וכן אתה אומר בגיטי נשים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני'. בבאור דין זה, ובדין גט המעושה כדין ושלא כדין – ע' במובא בבבא בתרא מה.

'חייבי חטאות ממשכנין אותן – בחטאת נזיר, דכיון דאמר מר אם גילח על אחד משלשתן יצא ואם נזרק עליו אחד מן הדמים הותר הנזיר... פשע בה ולא מייתי' – ובאופן שהקדים את העולה או השלמים לחטאת. אבל בלאו הכי – אין חוששים שיתרשל מהקרבת החטאת ויקדים הכהן את הקרבת העולה או

השלמים לחטאת שלא כדון, שהרי מצוה לכתחילה להקדים החטאת אף בנוזר – כפי שכתב הרמב"ם, הרע"ב והתו"ט (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"ב מט, ז וכמו שפרש רבנו גרשום. וע"ע שפ"א).

'למקראה הקדימה הכתוב'. רש"י פרש: שתהא נקראת במקרא תחילה. והר' חיים (בתוס' זבחים צ). פרש שיש להקדיש העולה קודם החטאת, אעפ"י שהקרבת החטאת קודמת [ראה בספר בית ישי (קכד קכו) בבאור טעמו, כי הקדשת הקרבן הריהי כהתחלת הקרבנו ותחילת הכפרה. וע' בספר אור שמח (הל' מחו"כ א, ג) 'סעד עצום' לשיטה זו. וע"ע בפירוש רש"י הירש ריש תוריע]. ובתוס' תמהו על פירוש זה מסוגיתנו, שאם כן מדוע ממשכנים על עולתה הלא צריכה להקדים הקדשת העולה לחטאת ועל כרחיה תביא שתיהן. ויש לישב שיטת הר"ח, שנראה שגם לדבריו הקדשת העולה תחילה אינה מעכבת שהרי לא שנה הכתוב לעכב, ועל כן ממשכנים על העולה, כי חוששים שתעבור על המצוה שלכתחילה ותביא חטאת תחילה. משא"כ לפי הסלקא-דעתין שמצוה להקריב העולה תחילה, אף אם אינה אלא למצוה לכתחילה, שהרי לא שנה עליה הכתוב, אין חוששים שהכהן יעבור על הדין ויקריב החטאת תחילה, הלכך אין ממשכנים. ורק לענין הקדשת הבעלים יש חשש (עפ"י אחיעזר ח"ב מט, ו. ע"ע ש).¹

נראה לכאורה שנקט שאם עברה והקדישה חטאת ולא הקדישה העולה, מותר לכהן להקריב החטאת אף לכתחילה ואין צריך להמתין עד שתקדיש העולה, שכבר עברה על הדין דלכתחילה. וכיון שכן יש לחוש שתעבור ותקדיש החטאת, והכהן יקריבנה כדון. ואולם בספר אבי עזרי (קמא. מעשה הקרבנות יד, ד"ה ולשיטת) נקט בסברא שבדין זה כלול חיוב להקדים הקדשת העולה להקרבת החטאת, הלכך אין לחוש לכהן שיעבור על דינו ויקריב החטאת קודם הקדשת העולה, וחזרת קושית התוס' מדוע ממשכנים.

(ע"ב) 'אמר רב ששת: האי מאן דמסר מודעא אגטא – מודעיה מודעא... דאם כן ליתני 'עד שיתן' מאי 'עד שיאמר' – עד דמבטל ליה למודעיה'. צריך עיון הלא לכאורה אין המשנה מדברת כלל וכלל על אדם שמסר מודעא אלא על כפיית בית דין להוציא, שצריך שיאמר 'רוצה אני'. ויש מי שהוציא מכאן שלולא מסירת מודעא לבטל הגט, אכן אין צריך לומר 'רוצה אני' בפירוש, אלא כל שבית דין כפוהו ונתן הגט בשתיקה – כשר. ועל כן הוכיח רב ששת שמדובר כשמסר מודעא, שרק אז צריך שיאמר בפירוש (עפ"י מחנה אפרים הל' גזילה כו; שו"ת חות יאיר נה. מובאים בשפת אמת ובחשק שלמה כאן. ע"ש).

א. המפרשים העירו שבדברי הרמב"ם (גירושין ב, כ) מדויק שבכל אונס צריך שיאמר 'רוצה אני'. וכן משמע מהגמרא ביבמות קו. וכן כתב בנתיבות המשפט (רה סק"א) שאילו נתן בעצמו את הגט בשתיקה, אחר כפיה – הגט פסול. ועוד העיר בחשק שלמה שמשמע מלשון הגמרא, וכן מדברי הרמב"ם (מכירה ו, ו) והתוס', שצריך לבטל המודעא בפירוש ואין די באמירת 'רוצה אני', ואילו במשנה לא הצריכו אלא 'רוצה אני'. ע"ע ש.
ב. ראה פירוש חדש בסוגיא בספר אבי עזרי (קמא. גירושין ב, כ). ותורף דבריו שבגט ובקרבן קיים דין נוסף של 'רוצון', מלבד הדין הכללי הקיים בשאר קנינים. וזהו מה ששנינו במשנה שצריך לומר 'רוצה אני'. וזוהו הוציא רב ששת שמודעא מועילה לביטול הגט גם במקום שאין 'דברים שבלב' המתנגדים למעשה, כגון במקום כפיית בית דין, שמצוה לשמוע דברי חכמים (ע' קדושין ג), כיון שעכ"פ חסר בדין 'רוצה אני', הלכך צריך שביטל בפירוש את המודעה.

*

'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני' –

זו לשון הרמב"ם ז"ל (גירושין ב.כ): 'ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל? – שאין אומרינן אנוס אלא למי שנלחץ ונדהק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה, כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו – אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו.'

ענין זה מובא ומוסבר בהרחבה בכתבי רבי צדוק הכהן מלובלין במקומות רבים, והנה שנים מהם: 'הש"י הוא לבן של ישראל, כמו שאמרו (בשהש"ר) על הפסוק ולבי ער, ממזה שכתוב צור לבבי וגו'. וזהו החילוק בין ישראל לעמים, דאפילו (מי שהוא בכלל) פושעי ישראל שהרבה עבירות עד אין קץ, אע"פ שחטא – ישראל הוא, ונקרא 'אסא דקאי ביני הוצי' (סנהדרין מד.). דאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות, ומעמקי לבבם דבוק בהש"י, שהוא שורש נקודת לבם. כדרך שאמרו (בברכות ז.). 'גלוי וידוע שרצונו לעשות רצונך, ומי מעכב – שאור שבעיסה'. וכדרך שכתב הרמב"ם בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני.

ודבר זה אי אפשר לעמוד עליו שום ברייה, רק הש"י מעיד שהוא כן אצל ישראל. מה שאין כן אצל עכו"ם, אפילו חסידי אומות העולם שמכיר שכך טוב, מכל מקום עצם לבבו אין כן... (ריסיס לילה מד.).

'... ועל כן אמרו (בעירובין כא) לפני זה והדוד אחד תאנים רעות מאד – אלו רשעים גמורים. שמא תאמר אבד סברם וגו' תלמוד לומר הדודאים נתנו ריח – אלו ואלו עתידין שיתנו ריח טוב. דגם פושעי ישראל לא ידח ממנו נדח, כי יש בהם נקודה קדושה במעמקי הלב וסופן עתידין וכו' אחרי שיצרפו ויכלו הרע וההוצי הסובבין וישאר השורש הטוב, יתנו ריח.

וכתיב 'אמר' 'נתנו' – לשון עבר. כי באמת כל הרשעות אינו נוגע לעצם היהדות ונקודה האמיתית שבלב, וכמו שכתב הרמב"ם בהא דכופין עד שיאמר רוצה אני משום דבאמת רוצה, ע"ש. ואפילו הגדיל עבירות וכבר נכנס היצר ממפתחי הלב לפנימיותו ונעשה 'בעל הבית' (סוכה נב.), מכל מקום שורש היהדות ישנו במעמקי הלב רק שמעוטף בהרבה לבושי שק, וד' אשר יראה ללבב רואה גם אז בו אותה הנקודה הנותנת ריח טוב. וכן המבין מרגיש בריח טוב, כיצחק אבינו ע"ה, יוכל להריח ריח הטוב דגן-ערך של הבוגדים, גם טרם ששבו והגיעו לשלימות התיקון.

ולפיכך גם הגרוע שבישראל מרגיש איזה קדושה בשבת, כי מצא מין את מינו וניעור...'

(קונטרס עמלה של תורה ו)

ראה עוד בענין זה בספר משך חכמה יתרו יט.יז.

פרק ששי; דף כב

'אין נוקקין לנכסי יתומים אלא אם כן היתה רבית אוכלת בהן'. הסוגיא כולה עוסקת ביתומים קטנים; אם משום שאינם מתמצאים בעסקי אביהם ושמה התפיס צרורות לבעל חובו או פרע וקיבל שובר, אם